

JAK. KR. LINDBERGS MAGTTEORI

Af

F. Zeuthen.

Direktør Jak. Kr. Lindberg er i den senere Tid traadt frem i aller første Række i den socialpolitiske Diskussion. Fra sit store, gennem mange Aar op-hobede Arsenal, lige velforsynet med Kendskab til praktisk Erhvervsliv og økonomisk Videnskab, har han affyret nogle Skud, som har givet Genlyd over det hele Land. Man husker navnlig hans Polemik mod Skotøjsfabrikanterne og hans Andel i Socialdemokra-tiets „Socialiceringsforslag“. En mere samlet Frem-stilling af sine Planer har han givet i Pjecen „Kontrol med Erhvervslivet“ (udgivet af „Samfundet“).

Samtidig med disse politiske Indlæg, som ikke her skal omtales videre, har han — formelt som en Kritik af den ny Udgave af Prof. L. V. Bircks Værdilære — udsendt et Brudstykke af sit forhaabentlig snart kommende Hovedværk om de politiske og sociale Magtforholds Indflydelse paa det økonomiske Liv. Afhandlingen „Dr. L. V. Bircks Værdilære“, som findes i dette Tids-skriftets forrige Aargang (S. 285—363), behandler Spørgsmaalet om den økonomiske Fordeling ud fra værditeoretiske Synspunkter — men alt tyder iøvrigt paa, at Lindberg, naar han for Alvor skal behandle

det hele Fordelingsspørgsmaal, fuldt saa meget vil anlægge historiske Synspunkter.

Straks i Heftet efter Lindbergs Afhandling tager Professor Westergaard Ordet og behandler i Anledning af Bircks og Lindbergs Indlæg Spørgsmaalet om Grænsenyttelærens Brugbarhed som nationaløkonomisk Metode, og han udtaler samtidig Haabet om, at de to Indlæg maa give Anledning til en frugtbringende Diskussion. Og Diskussion kan der nok være Anledning til, ikke alene om det Spørgsmaal, som Professor Westergaard har taget op. Professor Birck virker som bekendt til Tider paradoxal og drillende, men det er intet mod Direktør Lindberg, der stadig opfordrer til den kraftigste Modsigelse¹⁾.

Som Lindbergs Kritik af Birck i det væsentlige er en uafhængig Afhandling, dog med jævnlige Hentydninger og Henvendelser til Birck, bliver den følgende Kritik af Lindberg til en vis Grad et Forsøg paa en kort Fremstilling af Læren om den økonomiske Fordeling med særligt Henblik paa de Lindbergske Teorier. Da Birck desværre hidtil ikke for Alvor er gaaet løs paa Fordelingsspørgsmaalet, men kun har givet mere spredte og foreløbige Antydninger — og paa Grund af manglende Uoverensstemmelse med ham om Værdilæren — skal jeg i det følgende væsentligt holde mig til Lindberg.

Udgangspunktet for Diskussionen er Værdilæren. Birck slutter sig som bekendt til den moderne

¹⁾ Ved Socialøkonomisk Samfunds Møde den 16. December f. A. indledede Forf. — væsentligt overensstemmende med nærværende Artikel — en Forhandling, hvori Direktør Lindberg deltog.

tosidige Værdilære, der lader baade det subjektive Tingenes Nytten og det objektive, Omkostningerne og de tekniske Forhold, være bestemmende for Værdierne; — men han røber dog til Tider en — forholdsvis uskyldig — velvillig Neutralitet til den subjektive Side, vel paa Grund af gammel Glæde ved at gaa imod de Store fra det Aarhundrede, da han selv begyndte i Faget. Derfor er Nytten og Efterspørgslen, naar det kommer til Stykket, det første og vigtigste for Birck. Omvendt med Lindberg. Ogsaa han indrømmer, at i vort Samfund er begge Forhold bestemmende for Priserne; men hans Uneutralitet til den anden Side er i høj Grad kriminel.

Han gaar S. 299 saa vidt at sige, at der ikke anvendes Arbejde paa at fremskaffe Tobak, fordi Tobak er nyttig, men fordi Tobak ikke kan fremskaffes uden Arbejde. Passede dette virkelig, var der altsaa ingen Fare for arbejdsløse Tobaksarbejdere, hvis alle paa en Gang holdt op at ryge!

Efter den sædvanlig anerkendte, tosidige Værdilære er der de to Betingelser: Tobak maa for at have Værdi baade være nyttig og besværlig at fremstille. Mislykkede Kunstværker og Luften, vi har gratis, er lige værdiløse. Begge Betingelser er nødvendige. Diskussion om Rangfølgen mellem Nytte og Omkostning fører næppe til noget.

Hovedsætningen i Lindbergs Afhandling er Marx's Paastand om, at Godernes Værdi, naar Magtforhold ikke gør sig gældende, bestemmes af „det i dem krystaliserede Arbejde“. Hvor Markedsværdien afviger fra „Arbejdsværdien“, tilskrives Afvigelsen „Magtforhold“.

Lindbergs Argumenter begynder med ganske primitive Forudsætninger og lader efterhaanden flere af det virkelige Livs Forhold komme til. Han begynder sit sociale Drama, som iøvrigt ikke her skal følges i Enkelthederne, paa en ensom, men frugtbar Ø. Først findes der kun en Professor A, men senere ankommer en Hr. B — der er akkurat lige saa dygtig som A. til at grave Rødder op, og hvad der ellers kræves for at leve paa Øen.

Medens der er nok af Jord, nok af Træer og nok af Fisk i Havet — vil de to Mænd snart opdage, at der ikke er Overflødighed af Arbejdskraft. Der kræves ubehageligt Arbejde for at tilhugge Træ eller fange Fisk. Der vil maaske være visse Frugter de — ligesom Luften — kan faa saa meget af, de ønsker. Dem vil de dog, uanset Nyttens, ikke ofre noget for at faa. 1 000 Pd. Bær spredt rundt paa Buskene vil intet betyde mod det mindste Stykke tilberedt Kød. Al Knap- heds paa saadanne Forbrugsgenstande, der overhovedet kan skaffes, maa her fjernes ved besværligt Arbejde. Indbyggerne af Lindbergs Ø kommer derfor til at vurdere Tingene ene efter, hvormeget Arbejde de koster. Arbejdet bliver Maalestokken for al Værdi. Og de 2 Mænd kan, om de vil — uden derved at blive ledet til politiske Dumheder — kalde Arbejdet for Kilden til al Velstand paa Øen. Men de kunde iøvrigt lige- saa godt sige, at Arbejdets Besvær er den Hindring, der dæmmer op for de forskellige Kilder til Værdi og bevirker, at de kun flyder til en vis Linje.

Det karakteristiske er, at alt hvad der kan opnaas — men opnaas i begrænset Mængde, saa man i det hele interesserer sig for det, opnaas ved Hjælp af

en ganske ensartet Kvalitet af Produktionsmidler: Arbejdstimer.

Det vil paa en saadan Ø være særdeles praktisk og naturligt at maale Værdierne efter præsteret Arbejde, men man vilde dog faa de samme Værdiforhold mellem Tingene, om man f. Eks. maalte i Kokosnødder eller en hvilken som helst anden Art Værdigenstande.

Hvis nu der drev en Baad til Øen, eller hvis en af Mændene fandt et Husdyr, tidligere Beboere havde efterladt. De kunde selvfølgelig vurdere disse ureproducerlige Genstande i Arbejde — ligesom i Kokosnødder. Men deres Værdiansættelse vilde bestemmes af Tingenes Nytte i Sammenligning med Nytten af de ved Arbejde producerede Ting — og ikke af noget tænkt Frembringelsesbesvær.

Vi kan opstille 3 Grupper af Varer: 1) Overfor de ureproducerlige Ting glipper Arbejdet ligesom et hvert andet Omkostningsmaal. Det er her klart, at alene Nytten bestemmer Værdien. 2) For de reproducerlige Ting maa Værdien i det lange Løb svare til Omkostningerne. Og kan disse reduceres til én Kvalitet af Produktionsmidler, f. Eks. det normale Arbejde, vil dette være en mere haandfast og praktisk Maalestok end Nytten. Grænsenyttens og Omkostningernes løber her parallelt. Skal vi sammenligne Gruppe 1 og 2, maa vi imidlertid ty til Nytten, der i det hele er det eneste virkelige Fællesmaal. 3) Endelig er der de Ting, vi af en Fejltagelse har oíret for meget Arbejde paa. Ogsaa her er det Nytten, der er afgørende.

Hvis vi nu levede paa Lindbergs Ø, hvor der kun findes ét ensartet Produktionsmiddel, kunde vi alligevel uden stor Skade lade dette gælde som Værdi-

maal ogsaa overfor de sjældnere Grupper, altsaa, som Lindberg gør, se bort fra uproducerlige Antikviteter og Genstande, hvis Nytte paa Grund af Uheld eller Dumhed ikke svarer til Besværet.

Vi lever imidlertid ikke paa Lindbergs Ø, men i et Samfund, hvor Fordelingsspørgsmaalets Vanskelighed netop beror paa, at der findes flere Kvaliteter af Produktionskraft, som enten slet ikke kan træde i Stedet for hinanden, eller hvor de tekniske Ombyttingsforhold varierer med Eiterspørgslen og Produktionens Omfang.

Den mest aabenlyse Produktionsfaktor ved Siden af Arbejdet er Jorden eller rettere Naturen. Jordrentelærer forbigaar Lindberg — formentlig som en selvfølgelig, af alle indrømmet lille Undtagelse fra Fordelingslærens Hovedlov? Jeg skal dog tale lidt mere udførlig om Jorden, fordi den er det lettest forstaaelige Eksempel paa en anden Produktionskraft end det simple Arbejde. Helt forbigaar Lindberg ikke Jorden — han kommer med en hos Nationaløkonomen almindelig Misforstaaelse, at „Mennesket skaber ved sit Arbejde Værdi, medens Naturen skaber Stof“ (S. 291). Dette giver et falsk Indtryk af Naturen som Produktionsfaktor. Som bekendt regner man, at Stoffets Mængde er konstant. Jorden eller Naturen skaber altsaa ikke Stof. Men den aarlige Høst og den stadige Kraft i Vandfaldene beror paa Jordens fysiske Indtægt: Solvarmen. Skal vi regne i Hestekræfter, bliver Mennesket kun en Slags meget uøkonomisk Arbejdsmaskine. Kullene, som i saa høj Grad er Basis for Nutidens Økonomi, betegner et Kapitalforbrug.

Da de Dele af Jordens Overflade, der er brug-

bare til Indfangning af Sollyset — altsaa til Optagelse af den Kraft, der holder det hele gaaende, er begrænset, faar Jorden Værdi ligesom Arbejdet paa Grund af sin Produktivitet.

I Stedet for Lindbergs Fortidsø, hvor Arbejdet er det eneste, det kniber med, kunde man tænke sig en Fremtidsø, med en glimrende Teknik og Organisation, hvor Arbejdet intet var værd, fordi alle kappedes om at faa Lov at arbejde et Par Timer — men hvor den tætte Befolkning satte en høj Pris paa Jorden. Hvordan Samfundet saa iøvrigt indrettede sig, maatte der for at faa en fornuftig Anvendelse af det sparsomme Areal sættes høje Priser paa saadanne stærkt arealforbrugende Nydelser som dyriske Fødemidler og Fodboldspild. Alle Værdier vilde her være bestemt af, hvor megen Plads Produktionen krævede, altsaa af Jordens og ikke af Arbejdets Præstationer, og Naturen kunde her siges at være Kilden til al Værdi.

Det vanskelige er, at der i det virkelige Liv: paa Nutidens danske Øer samtidig er Knaphed paa Arbejde og Jord. Vurderede vi Tingene alene efter, hvormeget Arbejde de kræver, kom vi til Priser, der ikke svarede til Efterspørgslen. Man vilde da ødsle med saadanne Varer og Nydelser, der kræver megen Plads. Men en Vurdering alene efter Jordbenyttelse vilde iøvrigt give endnu mere ensidige Resultater.

Ligesom i et Samfund, hvor Arbejdet er eneste tiltrængte Produktionskraft, Vareprisen i det lange Løb vil komme til at svare til Antallet af Arbejdsenheder — vil i et Samfund med to forskelligartede Produktionskræfter Antallet af Enheder af begge tilsammen bestemme Priserne.

Men nu Værdiforholdet mellem de to Produktionskræfter? Saafremt der kun var Tale om Produktion af en enkelt Slags Varer, f. Eks. Korn, kunde man med Grænseproduktivitetsteorien i et bestemt Samfund rent teknisk finde et bestemt Produktivtetsforhold mellem Jord og Arbejdskraft. For den enkelte Landmand vilde en Forøgelse med 1 Mand give samme Forøgelse af Udbyttet og derfor blive vurderet lige saa højt som f. Eks. 10 Tdr. Ld. Forskydes Forholdet mellem Antallet af Arbejdere og Landets Areal, vil det tekniske Værdiforhold ændres. For Arbejderne gælder ligesom for Jorden det aftagende Udbyttes Lov: forudsat samme Arbejdsstyrke, giver hver ny Td. Land mindre Udbytte. Der vil altsaa, naar Forholdene ændres, ikke være eet, men en Række af Produktivtetsforhold.

Da Jorden og Arbejdet imidlertid i Forening producerer flere Slags Varer, hvori de medvirker i forskelligt Forhold, bliver Efterspørgslen og Varernes indbyrdes Nytteforhold bestemmende for den relative Efterspørgsel efter Jord og Arbejde; og Tingenes Nytte bliver derfor medbestemmende for Værdiforholdet mellem Jord og Arbejde.

Medens paa Lindbergs Ø den objektive Værdibestemmelse ved Hjælp af Produktionsomkostningen: Arbejdet, er simpel, maa man i et Samfund med flere Produktionskræfter med skiftende indbyrdes Forhold ty til Nytten (Pengene) som fælles Maal for Værdierne. Gennem Produktionskræfternes Værdi og de skiftende tekniske Forhold faar Nytten ogsaa i det lange Løb Indflydelse paa Varepriserne. Sædvanlig medfører stor Efterspørgsel høj Værdi, idet ved øget Produktion en

stigende Knaphed melder sig for et eller flere Produktionsmidler; men Virkningen er lige saa utvivlsom, hvor den gaar i modsat Retning, d. v. s. hvor der er Tale om billigere Produktion ved Stordrift, f. Ex. m. H. t. Bøger.

Skønt baade Arbejdet og Jordbenyttelsen indgaar som Omkostninger i Varepriserne — og paa samme Maade medregnes ved Bestemmelsen af Værdien — er der dog den Forskel, at Arbejdernes Løn — eller i alt Fald en Del af den — er nødvendig for at holde Arbejdet i Gang — medens Jordens Andel i Priserne, uden at Produktionen kræver det, tilegnes af Jordejerne.

Bestemmelse af Prisforholdet mellem de enkelte Varer og Indkomstfordelingen mellem Personerne er to Ting, som slet ikke behøver at følges. Varepriserne maa staa i Forhold til Knapheden paa de benyttede Produktionsmidler, hvis disse skal anvendes paa fornuftig Maade — men om de forskellige Produktionsmidlers Indehavere behøver nogen Betaling for at holde Produktionen i Gang — og om den eventuelle Betaling netop skal svare til Produktionsmidlets Værdi for Samfundet, d. v. s. Grænseproduktiviteten, er et andet Spørgsmaal.

Da Jordrenten i Modsætning til Arbejdslønnen ikke er nødvendig for Produktionen, kan det paa en Maade være rimeligt at bruge det Lindbergske Begreb — Magtindtægt — ikke om selve Jordrentens Opstaaen — men om den private Tilegnelse af den. Medens selve Jordrenten skyldes økonomiske Love, beror den private Jordindtægt blot paa en bestaaende Samfundsordning. Monopol, der betyder noget andet og mere vidtgaaede, nemlig Pris- og Indtægtsforøgelse ved kunstig Indskrænkning af Omsætningen, kan

man derimod ikke tale om m. H. t. de uorganiserede Jordejere. Arbejderne havde da ogsaa et Monopol alene paa Grund af, at Menneskenes Antal er begrænset.

I det virkelige Liv er det langt fra saa simpelt — at man kun har 2 Kvaliteter af Produktionskraft: Arbejde og Jord. Foruden de forskellige Former af Kapital har vi adskillige Slags Jord og mange Slags Arbejdere. En Mark, en Sølvmine og en Tropeskov kan ikke godt træde i Stedet for hinanden — deres relative Værdi vil bero paa Efterspørgslen efter de forskellige Produkter.

Men hvordan er det nu med de forskellige Slags Arbejdere? Kan al Arbejdskraft, som Lindberg gør, omregnes efter en fælles, teknisk Maalestok uafhængig af Nyttene?

Det hele vilde gaa nemt, hvis alle Mennesker alligevel, naar det kommer til Stykket, var ens — hvis der herskede den frieste Bevægelighed, saa strax nogle Skomagere vilde blive Bagere, saafremt Bagernes Løn blev lidt højere. Da maatte Lønnen blive lige stor overalt, og Værdien af al Slags Arbejde lige stor. En Udligning af denne Art sker jo til en vis Grad ved Tilgangen af ny Folk til de forskellige Fag, men det maa nødvendigvis gaa meget langsomt og usikkert.

Rent bortset fra de Uligheder, der beror paa sociale Forhold, Magtforholdene, som Lindberg netop regner med som den forstyrrende Faktor, er der Forskeligheder i Evner, som aldrig lader sig overvinde. Negerne bliver f. Ex. aldrig hvide Mænd.

Forholdet mellem de forskellige Kvaliteter af Arbejdskraft er noget lignende som Forholdet mellem Arbejde og Jord, vi før saa paa. Hvor det kun gæl-

der Dækning af en enkelt Art Behov, er med givne Antal af Arbejdere af de forskellige Slags Værdiforholdet teknisk bestemt. En Ingeniør kan f. Ex. ved sine Beregninger spare mindst 3 Mands Gravearbejde; men Værdiforholdet forskydes stadig; fordobles Antallet af Ingeniører kan — selv om Kvaliteten ikke forringes — en Ingeniør maaske kun spare mindst 2 Mands Arbejde; driver Faget ikke Monopolpolitik, kommer Lønnen til at svare til disse Grænseværdier.

Hvor der er Tale om særlige Evner til at tilfredsstille forskellige Behov, bliver enhver teknisk Omregning derimod umulig. En Professor i Nationaløkonomi eller Mekanik lader sig til en vis Grad sammenligne med en Havnearbejder, idet de til Dels virker for samme Maal. Men hvordan man vurderer en Havnearbejder og en Professor i Æstetik — en Maler og en Sanger — mod hinanden, vil nødvendigvis bero paa, hvad Nytte man tillægger deres Ydelser.

Lindberg gør ved Hjælp af et Begreb, han kalder „Gennemsnitsdygtigheden“ (S. 313) et Forsøg paa paa en simpel Maade teknisk og objektiv at vurdere de forskellige Personers Arbejdskraft mod hinanden. I Stedet for at tage Hensyn til, hvor stærkt efterspurgte de forskellige Personers Specialiteter er — eller rettere de forskellige Specialiteters Grænseværdi — sammenligner han Produktiviteten hos to Mænd, der bytter et Par Varer, ved at se hvor dygtige hver af Mændene er til at producere begge Varerne — hvad der konsekvent gennemført betyder, at en Mands Arbejdskraft skal vurderes efter hans Gennemsnitsdygtighed til at producere alle mulige Varer. I et Samfund med Arbejdsdeling er det umuligt at forstaa, hvorledes

Værdien af i. Ex. det tekniske Genis eller Kunstners Arbejde kan være afhængig af hans Evner i Retning af Jordarbejde, Kreaturpasning, Søfart og alle mulige andre Beskæftigelser, repræsenterede i Forhold til deres Omfang i Samfundet. Skarpt defineret maa en Persons „Gennemsnitsdygtighed“ vel existere; — men den synes aldrig at optræde synlig og isoleret og er vist umulig at erkende.

Vilkaarligheden kommer allerede frem, naar der er Tale om isoleret Bytte mellem to Personer, der hver har en Specialitet, m. H. t. hvilken han er dobbelt saa dygtig som den anden. Her indrømmer Lindberg, at en Række Bytteforhold er mulige — men siger alligevel (S. 309—10), at bortset fra Daarskab og Magtforhold maa Byttet ske saaledes, at de to Personers Arbejdstimer bliver lige værdifulde. Beviset er, at ethvert andet Bytteforhold vilde lade den ene faa mindre end efter den ideelle, tænkte, objektive Ligevægt, som, hvis d'Hrr. ikke kender hinanden særlig godt, maaske ikke et Menneske kender til. Men naturligvis betragter man de to misvisende Faktorer: „Daarskab og Magtforhold“ som bestemt ved Sætningen om, at Arbejds mængden normalt bestemmer Værdien — er Sætningens formelle Logik uangribelig.

Den mest vanskelige af de 3 Hoveddeltagere i Produktion og Fordeling er Kapitalen. I visse Tilfælde kan mere Kapital ligesom mere Jord erstatte Arbejde. Udfra et Exempel paa, at et Redskab sparer Arbejde, naar Lindberg til, at Grunden til, at man vil give Rente, er Arbejdsbesparelsen og ikke Kapitalens Nytte (S. 358).

Hvis vi i det Exempel, vi før opstillede: en Ø

med Knaphed paa to Produktionsfaktorer, satte Kapital i Stedet for Jorden, vilde vi komme til en teknisk bestemt Værdiskala mellem Arbejde og Kapital indenfor hver enkelt Produktionsgren. Jo mere Kapital, der kommer til, des mere Kapital behøves for at bringe samme Produktionstilvækst og have samme Værdi som een Arbejder. „Det aftagende Udbyttes Lov“ gælder ogsaa her. Men ogsaa Nyttesympunktet vil øve Indflydelse paa de to Faktors Pris — idet det vil bestemme, hvorledes Efterspørgslen fordeler sig mellem forskellige Varer, hvori de to Faktorer deltager i ulige Forhold.

I et Samfund med fuld Konkurrence kan Rentespørgsmaalet til en vis Grad tænkes løst som et Værdispørgsmaal, hvor Renten og den opsparede Kapitals Størrelse ligesom Pris og Omsætning paa Varemarkedet samtidig bestemmes ved Skæring af en Efterspørgsels- og Udbudskurve. Medens Efterspørgslen bestemmes ved den efterhaanden mindre produktive Anvendelse, man maa give en større og større Kapital — bestemmes Udbudskurven ved den større Rente, der normalt maa til for at faa en større Opsparing i Gang.

Baade Birck og Lindberg lægger megen Vægt paa de Tilfælde, hvor det gaar den modsatte Vej, hvor en større Rente fører til mindre Opsparing. Dette er dog formentlig Undtagelsen — men Spørgsmaalet om Forholdet mellem Rente og Opsparing trænger i højeste Grad til en erfaringsmæssig Undersøgelse. Et paa-lideligt Materiale vilde være meget morsomt at faa fat i.

Har vi en given begrænset Kapital i et Samfund,

maa der, lige meget hvem der ejer den, tages højere Priser for de Varer, der kræver stor Kapitalanvendelse, end for Varer med samme Arbejdsindhold og uden Kapitalanvendelse; ellers vilde for mange foretrække at faa Kapitalvarerne. Det er ligesom m. H. t. Varer, der kræver forskellig Jordanvendelse. Kapitalen maa altsaa lige med Arbejdet øve Indflydelse paa Varepriserne. Den spiller derfor om end sædvanlig i mindre Grad samme Rolle som Arbejdet ved Bestemmelsen af Tingenes Værdi. Kapitalrentens Existens er ligesom Jordrentens Existens begrundet i Hensynet til en fornuftig Prispolitik; — noget helt andet bliver Spørgsmaalet, om hvem den skal tilfalde.

Medens Arbejderne ikke kan præstere noget uden Løn — og Jorden omvendt ikke har mindste Betaling behov, er Spørgsmaalet om Kapitalrenten behøver at tilfalde en særlig Kapitalistklasse, ikke saa let at besvare. Jorden bliver ved at være lige stor, enten den faar Penge for det eller ej. Arbejderne maa omvendt have Løn, om end det ikke er nødvendigt, at Lønnen netop svarer til Produktiviteten. Men Betingelserne for, at Kapitalen skal leve og vokse, er normalt, men ikke ubetinget, at Kapitalejerne faar Rente. Opsparingen sker i visse Tilfælde uden Hensyn til Rente, og Staten er i Stand til at gennemføre en Opsparing ved Tvang. Det hele bliver her et praktisk, politisk Spørgsmaal om det givne Samfunds Organisation — og Mulighederne for at forbedre denne.

Om det nu er fornuftigt at kalde den private Tilsegnelse af Renten for Magtindtægt, synes jeg nærmest maa bero paa, om man tror den under de givne Forhold er unødvendig for Produktionen. Efter Lindbergs

Pjece om Kontrol med Erhvervslivet, hvor han ialtfald ikke foreløbig tror man kan gaa videre end til at sætte Kapitalen paa fast Løn — synes Lindberg ikke at mene, Renten blot skyldes et Magtmisbrug — man med Magt kan fjerne.

Set fra Laantagerne eller mere praktisk: de fattige Konsumenter, som betaler Rente i Form af højere Pris paa Varer, der kræver Kapital, men ikke har nogen Andel i Kapitalens Produktionsudbytte, kan man godt kalde Renten for Aager. Da de ikke selv ejer den til Produktion af deres eget Forbrug nødvendige Kapital, maa de Rige ved en Belønning formaas til at spare og opretholde Kapital for dem. At Renten i vort Samfund medfører stort Overskud i den enes Regnskab og Underskud i den andens, beror væsentligst paa den ulige Velstand, men dette siger intet om Rentens ubetingede moralske Uangribelighed mellem lige velhavende Folk, der i ulige Grad har Smag for at spare og Smag for at benytte kostbare Kapitalanlæg.

Aagerteorien og Abstinenteorien giver i Grunden den samme Sandhed set fra 2 Sider. Den ene taler om den fattiges store Smerte ved at „vente“ eller ved selv at spare, og deraf følgende, nødtvungne Villighed til at betale; den anden om det — maaske meget lille Offer — i alt Fald nogle af de Rige maa have Betaling for at gøre. Paa Grund af Pengenes forskellige Værdi for de to Klasser kan de trods de meget forskellige, subjektive Værdier, der er Tale om, dog saa smukt enes om en bestemt Rente. Den økonomiske Ulighed forklarer altsaa ikke selve Rentefænomenet — der lige som Jordrenten er et naturligt Prisfænomen

— den giver blot Renten sin sociale Betydning og en mindre ædel Farve.

Vi har nu gennemgaaet de 3 Hovedgrupper af Deltagere i Produktion og Fordeling: Arbejde, Jord og Kapital, og har hidtil ligesom Lindberg behandlet Spørgsmaalet som et Spørgsmaal om Produktionskræfternes Værdi i Omsætningen. At Resultatet er blevet saa forskelligt, beror sikkert ikke paa Inkonsekvens eller Fejlslutninger i Enkelthederne hos Lindberg. Det er hans Metode og Sprogbrug, jeg finder upraktisk og misvisende.

Ved Siden af det virkelige Livs Værdier: Tingenes Ombytningsværdi, opstiller Lindberg, hvad han har Lov til, et privat, ideelt Værdibegreb: „Arbejdsværdien“ = det Antal Arbejdstimer, det har kostet at fremstille Tingene (S. 288). Det viser sig nu, at under visse primitive Samfundsforhold følges de to Værdier; men at den virkelige Værdi, Ombytningsværdien, under Samfundsforhold, der svarer til Nutidens, vokser Arbejdsværdien langt over Hovedet. Er man nu suveræn Herre over Sproget, kan man uden paa nogen Maade at synde mod den Logik og Konsekvens, som præger Enkelthederne i Lindbergs Afhandling, kalde de Indtægter, der fremkommer paa Grund af Forskellen mellem de to Værdier, for „Magtindtægter“. Og man kan tilskrive Afvigelsen en Gruppe af Aarsager, som man kalder „social Magt“.

Men er denne Benyttelse af Ordet „Magt“, som vi andre tillægger en bestemt Betydning, nu ikke noget upraktisk og misvisende? Der tales tilsyneladende

om menneskelige Magtforhold, som kan ophæves ved Magt.

Under den økonomiske Udvikling er der utvivlsomt kommen sociale Magtfaktorer til, som griber stærkt ind i Fordelingen og Værdidannelsen. Men samtidig er der paa Vejen fra det primitive Samfund til Nutiden ubestridelig kommen et andet nyt Moment til: andre Produktionskræfter har lige som Arbejdet faaet Værdi paa Grund af stigende Befolkning og Teknik. Dette Moment synes at virke stærkest og virker i alt Fald mest almindeligt og løvbundet. Det synes derfor naturligst som de ikke-marxistiske Nationaløkonomer først at opstille Teorier om de forskellige materielle Produktionskræfters Indflydelse paa Tingenes Værdi og dermed give de normale Hovedlinier for Fordelingen, og saa bag efter ved en nærmere Analyse af Forholdene i bestemte Samfund at se, hvilke Afvigelser de sociale Magtforhold giver fra de materielle Kræfters Resultat, og hvorledes de udfylder de mulige neutrale Omraader indenfor Rammerne.

Det Lindberg gør, synes at være uden videre og uden Hensyn til den unægtelige Knaphed paa Jord og Kapital — at kalde alle Indtægter, som ikke skyldes Arbejde, for „Magtindtægter“. Begrebet kommer paa den ene Side til at omfatte Indtægter ved Monopol og Rov, som kun opstaar ved Magt, paa den anden Side Jordrenten og Kapitalrenten, hvis Opstaaen skyldes økonomiske Love, men som, hvor Samfundets Organisation ikke hindrer det, kan tilegnes og flyttes ved Magt.

Det upraktiske og farlige ved den Lindbergske

Sprogbrug er, at den let forleder naive Sjæle til at anvende Vurderingen i Arbejdstimer over for det virkelige Livs Varepriser — og til at undervurdere Jordens og Kapitalens Betydning som Produktionsfaktorer.

Man ser det farlige, naar Lindberg i sin — i Realiteten saa moderate — Pjece om „Kontrol med Erhvervslivet“ siger, at Arbejderen i det nuværende Samfund kun faar en Brøkdel af Udbyttet af sit Arbejde (S. 8). — Opgaven for en socialistisk Nationaløkonom burde i Stedet for at forsøge at modernisere Karl Marx være at indføre det socialistiske Formaals i den herskende, politisk neutrale Teori: anerkende Kapitalen og Jordværdien som medbestemmende for Værdens Værdi, men samtidig søge at lade Indtægterne af Rigdom fra disse Kilder tilfalde det hele Samfund!

Lindberg gik altsaa saa vidt i sin Abstraktion, at han ved Bestemmelsen af Tingenes virkelige Værdi saa bort fra alt andet end Arbejdet, og alle Indtægter udover Værdien af præsteret Arbejde blev derved noget unormalt. I Overensstemmelse med den almindelige Nationaløkonomi har jeg hidtil anvendt den mindre vidtgaaende Abstraktion, foreløbig at forudsætte fuld Konkurrence og Bevægelsesfrihed, altsaa foreløbig at se bort fra saadanne Indtægter, som kun er opstaaet paa Grund af Magtanvendelse. Denne mindre vidtgaaende Abstraktion bringer ikke ubetinget i Strid med Virkeligheden. Man faar som Grundlag for videre Undersøgelse et Billede, som genfindes mere eller mindre rent i Erfaringerne fra forskellige Samfund. Billedet har meget fælles med det Samfund, vi kender. Afvigelserne svarer paa en Maade til Landjordens Bjerge

og Dale, hvor Afvigelserne fra den tænkte Havflade jo fuldstændig kan skjule Jordens Kugleform, men dog i Reglen holder sig indenfor rimelige Grænser. I Mod-sætning til Lindbergs Udgangspunkt er det ikke et socialt Ideal, men blot en ufuldstændig og mindre kompliceret Udgave af Virkeligheden, vi begynder med.

Blandt den Vrimmel af Afvigelser fra den fri Konkurrences Priser, man vil finde for Produktionskræfterne lige som for Varerne, kan en meget stor Mængde klares uden at komme udenfor Værdilæren — ved Hjælp af Monopolteorien. Dette gælder, hvor en Kreds af Forretningsmænd ved indskrænket Udbrud driver Priserne i Vejret, eller hvor en Fagforening ved Begrænsning af Tilgangen og Indskrænkning i den præsterede Arbejds mængde, kunstigt skruer et Fags Løn op over den fri Pris for tilsvarende Arbejde.

Men langt fra alle Afvigelser fra den fri Omsætnings Priser lader sig forklare ved den Monopolpolitik, som f. Ex. er beskrevet i Bircks Bog.

Den offentlige Mening eller Frygten for Revolution eller for Stormændenes Unaade kan i Strid med de sædvanlige Værdilove gribe direkte ind i Bestemelsen af Løn og Profit, og det kan ske, uden at Omsætningen ændres. Ogsaa Formuefordelingen er stærkt paavirket af ikke-økonomiske Magtforhold. (En Omfordeling af Formue vedkommer ikke de økonomiske Love, men derimod Samfundets Organisation.)

Der har derfor hævet sig Røster for helt at opgive Værdilæren som Metode til Behandling af Ind-

komstfordelingen. Og unægtelig, Produktionskræfterne har Egenskaber, der adskiller dem stærkt fra de almindelige Forbrugsvarer. Tugan-Baranowsky angriber sin udmærkede lille Afhandling „Soziale Theori der Verteilung“ lige stærkt den marxistiske og den moderne Værdilæres Anvendelse i Fordelingslæren. Han lægger ligesom I. A. Hobson Vægt paa, at Produktionen giver et Overskud udover de nødvendige Omkostninger. Hvordan Fordelingen af dette Overskud bliver, bestemmes efter disse Teorier af Klassernes Magt.

Spørgsmaalet økonomisk Lov contra social Magt er baade morsomt og vanskeligt, og det er vel det mest aktuelle i Nutidens Teori; der er derfor — trods al Kritik af Lindbergs værditeoretiske Behandling af Fordelingsspørgsmaalet — Grund til at glæde sig til den Bog, han har lovet om de politiske og sociale Magtforholds Indflydelse paa det økonomiske Liv.

Det maa indrømmes, at den abstrakte Værdilære ikke ved egen Hjælp kan klare Indkomstfordelingen mellem Personer og Klasser. Fra Statistik og praktisk Studium af Samfundets Organisation maa vi først have Formuefordelingen, der jo er bestemmende for, hvilke Personer der faar Indtægten af Jord og Kapital. Endvidere er der de Magtforhold, der er Forudsætningen for den Monopolpolitik, der kan drives i det givne Tilfælde. Men kender vi de forskellige Organisationer af Arbejdere, Fabrikanter o. s. v. og deres Magts Begrænsning, synes i alt Fald en meget stor Del af Afvigelserne fra det fri Markeds Priser, at kunne forklares ved Værdilærens Monopollove. Resultatet synes at blive, at Værdilæren alene ikke kan klare Forde-

lingsteorien; men at den dog maa spille en Hovedrolle.

Da Jorden ingen Betaling behøver for at producere, og de fleste Arbejdere og Kapitalister ogsaa vil være i Stand til at producere under deres Markedspris, har Samfundet ganske vist rent teknisk et Overskud, som ikke med fysisk Nødvendighed behøver at tilfalde nogen bestemt. Men med fri Konkurrence synes der dog at være en merkantil Nødvendighed, der fastsætter bestemte Parter til de forskellige Produktionsfaktorer, saa at der i alt Fald i det lange Løb og under stillestaaende Forhold ikke bliver noget Overskud. Produktionskræfternes Parter — derimod ikke Personernes Parter — synes da at ligge nogenlunde fast.

Efter den økonomiske Teori gaar det altsaa saa smukt — hvor forstyrrende Forhold ikke gør sig gældende — at de forskellige Produktionskræfter overalt lønnes efter deres Grænseproduktivitet, og at der intet særligt Overskud bliver hverken til Driftsherrerne eller til andre. Bevægelser og Forstyrrelse kan imidlertid skabe Overskud.

Med Krigsaarenes Prisrevolution i frisk Erindring kommer Driftsherregevinsten let til at staa som noget af det vigtigste ved det hele. Men ser vi paa en længere Periode, hvor Priserne gaar lige meget op og ned, er Forholdet naturligvis anderledes. Der er dog vist noget om en normal Fordel ved at være Indehaver af Bedriften. Naar det gaar op ad, kan Driftsherrerne sluge alt, men naar det gaar nedad, kan de dels trække sig tilbage og skrumpe ind og dels

vælde noget af Tabet over paa andre. Man kan tjene 1 000 % af sin Kapital, men kun tabe 100 %.

Fordelen ved den stadige Strøm af tekniske Fremskridt, som bl. a. paa Grund af Patenterne tager Tid om at trænge igennem, tilfalder i første Række Driftsherrerne og kan efter dem først og kraftigst tilegnes af de Produktionskræfter, der staar Driftsherrerne nærmest: den kvalificerede Arbejdskraft og Kapitalen. Disse Produktionskræfters Værdi kan som Følge heraf i et Samfund i Udvikling ligge et Stykke over deres normale Værdi.